

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СИСТЕМА: СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Орловська Н.А., д.ю.н., професор

*Міжнародний гуманітарний університет,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна
n.orlovska@yandex.ua*

У статті пропонується розгляд злочинності в контексті синергетичного підходу. На підставі кримінологічної інтерпретації загальних постулатів синергетики формується розуміння злочинності з урахуванням специфіки синергетичності загальнокримінального та економічного її різновидів. Обґрунтовується синергетичність кримінального законодавства, окреслюються основні орієнтири запобіжної діяльності.

Ключові слова: злочинність, синергетичний підхід, соціальна система, загальнокримінальна злочинність, економічна злочинність.

ПРЕСТУПНОСТЬ КАК СИСТЕМА: СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Орловская Н.А.

*Международный гуманитарный университет, ул. Фонтанская дорога, 33, г. Одесса, Украина
n.orlovska@yandex.ua*

В статье предлагается рассмотрение преступности в контексте синергетического подхода. На основании кримнологической интерпретации общих постулатов синергетики формируется понимание преступности с учетом специфики синергетичности общеуголовной и экономической ее разновидностей. Обосновывается синергетичность уголовного законодательства, очерчиваются основные ориентиры предупредительной деятельности.

Ключевые слова: преступность, синергетический подход, социальная система, общеуголовная преступность, экономическая преступность.

THE CRIMINALITY AS A SYSTEM: SYNERGETIC APPROACH

Orlovska N.A.

*International humanitarian university, str. Fontanska Doroha, 33, Odessa, Ukraine
n.orlovska@yandex.ua*

The article is devoted to criminality consideration vision in the context of synergetic approach as open social systems analysis instruments.

The basic synergetic postulates (indispensable social system openness, different systems levels interrelations, norms obligatory presences and corresponding deviations, consideration the last ones as a pledge for system development in corresponding conditions, impossibility for internal order establishment, weak and effective influences) are being considered in criminological sphere. Their possibility for criminal law methodological prism analysis, criminality counteraction and basic strategy methodological formation is proved, because of it permits to understand the system functioning principles and accommodate the concrete ethno-cultural environment features.

The criminality on global level is being understood as an open social system mediating socio-psychological destructive phenomenon. Its appearance (statistical set of crimes in certain territory during certain time interval) is relative mass and historically variable. As a social system (part of society) criminality is functioning in accordance to rules inherent to all such systems.

It has to be evaluated depending on the degree of integration into concrete kinds of activity and social institutes. In particular, quantity and quality of criminal activity can be disrupting for society as social system, but also – to be under social rational control without excessive forces. Criminality is linked with all human and social life aspects feeding through different kinds of deviant behavior (open system). The reverse side of criminality is victimity – vulnerability concerning crimes. It means systematic socio-psychological manifestations composing specific kind of deviance without which criminality can not exist on system level.

Herewith criminality basic kinds demonstrate different synergetic levels stipulated by their internal essence.

Synergetic essential nature of criminal law is substantiated through the prism of its system environment, corresponding sources features, external influence on criminal law.

The conclusion concerning basic milestones for criminality counteraction strategy (taking into consideration synergetic peculiarities of economical and common criminality) is presented.

Key words: criminality, synergetic approach, social system, economical criminality, common criminality.

Злочинність – одне з найбільш складних понять у гуманітарному знанні. Хоча злочинні прояви вивчає, окрім кримінології, низка наук, проте злочинність набула статусу глобальної загрози для існування людини й суспільства, тому до сьогодні немає єдності в розумінні цього явища.

Примітно, що до цих питань звертаються, окрім здобувачів наукових ступенів, таких як О.О. Магуза (2012 р.), І.П. Рущенко (2001 р.), Т.В. Шипунова (2005 р.) та інші, також знані фахівці: О.М. Бандурка, Я.І. Гілінський, В.В. Голіна, Л.В. Кондратюк, О.М. Литвинов, В.М. Попович та інші. Вони обґрунтовано вважають, що переосмислення базових категорій і понять ніколи не буває зайвим.

У вітчизняній літературі щодо розуміння злочинності наведено різноманіття позицій, переважно в межах соціологічного підходу, у тому числі з біосоціальними та соціопсихологічними «вкрапленнями» (фундаментальний, релятивно-конвенціональний (девіантологічний), природно-неконвенціональний, соціально-натуралістичний, особистісний, інституційний та інші підходи). Зрозуміло, що без певного редукаціонізму навіть наведення переліку цих позицій є вельми складним. При цьому всі вони наголошують на системності злочинності переважно як на якості, що опосередковує щільні зв'язки злочинності з іншими видами девіацій, та її активній ролі в житті суспільства. Відповідно, можна виокремити такі методологічні орієнтири розуміння системності злочинності:

- дискурс про злочинність передбачає її аналіз на загальному, груповому та одиничному рівнях, які є відносно якісно самостійними;
- злочинність на загальному рівні не зводиться до суми одиничних проявів;
- окрім злочинності є багато інших різновидів поведінки, що відхиляється (антисоціальної та асоціальної), усі вони щільно пов'язані між собою.

Однак таке бачення системного характеру злочинності не є цілком відповідним вихідним позиціям системного аналізу, оскільки якщо щось має системний характер, то, вочевидь, слід досліджувати це як систему (у нашому випадку – соціальну систему), що існує й розвивається за певними правилами. При цьому розуміння злочинності як системи закономірно зумовлює проведення аналізу в категоріях системи й кримінального законодавства та загалом запобігання злочинності (соціального контролю в більш широкому контексті), принаймні стратегічних орієнтирів запобіжної діяльності.

Застосування синергетичного підходу до розуміння злочинності (її системності), організації кримінального законодавства й запобігання злочинним проявам вважаємо доцільним також з огляду на те, що усталені запобіжні практики, які багато в чому виходять зі спрощеного та схематичного бачення злочинності, не дають бажаного результату, часто навіть деструктивно впливають на суспільство.

Таким чином, метою статті є формування авторської позиції щодо основних аспектів синергетичного аналізу злочинності, кримінального законодавства та окреслення на підставі цього основних стратегічних орієнтирів запобігання злочинності.

Синергетичний аналіз злочинності вимагає розуміння останньої не просто як системи, а як соціальної системи другого рівня щодо суспільства. Із цього постають три обов'язкові аспекти:

- 1) злочинність є системою, тому вона підпадає під загальні закони самоорганізації систем, відповідно до яких формується структура системи та забезпечується стабільність цієї структури, визначаються правила функціонування системи для досягнення цілісності й забезпечення розвитку;

- 2) злочинність є відкритою системою, тобто вона і впливає на систему, до якої належить як елемент (суспільство), і зазнає зовнішніх впливів;
- 3) злочинність завжди належить до певного соціокультурного простору.

Це зумовлює формулювання основного питання в контексті синергетичного аналізу злочинності: злочинність є соціальною нормою або відхиленням від неї?

Найбільш загальним розумінням норми можна вважати її сприйняття як міри належного, межі якісної визначеності, порушення якої стає джерелом девіантності. Інакше кажучи, під час процесу самоорганізації системи (а без цього жодна соціальна система існувати не може) формуються певні моделі поведінки, що в період структурної стабільності системи стають зразками, з якими порівнюються інші прояви всередині системного утворення.

Коли йдеться про соціальну норму, у її поняття входять не лише матеріальна характеристика певного виду поведінки, а й його соціокультурна оцінка в категоріях бажаності/небажаності, корисності/шкідливості (загрози шкідливості) для найважливіших соціальних цінностей. Звернемо увагу на те, що таке бачення норми в контексті синергетичного аналізу злочинності знімає побоювання щодо індиферентного ставлення до етичної складової, яке супроводжує інтеракціоністський напрям у кримінології [1, с. 7].

Інакше кажучи, соціально нормальним є те, що обов'язково, закономірно існує за цього устрою суспільства (у конкретному соціокультурному просторі). Однак не будь-яка модель поведінки є бажаною для суспільного устрою.

Циклічність розвитку соціальних систем свідчить про те, що, крім стійких елементів, у їх життєдіяльності істотну роль відіграють відхилення як спосіб мінливості, що забезпечує «рухливу рівновагу», «порядок через флуктуації». При цьому відхилення з погляду збереження систем є полярними: з одного боку, «корисними», що сприяють розвитку, підвищенню рівня організованості (позитивні відхилення), а з іншого – «шкідливими», що дезорганізують або навіть руйнують систему (негативні відхилення). Однак «корисність» і «шкідливість» не іманентно властиві певним процесам, видам діяльності, а носять відносний характер. Тому й патологія є формою адаптації [2, с. 13, 15]. Наявність і постійне збереження в суспільстві злочинності не можливі без визнання того, що злочинність виконує певну соціальну функцію, слугує формою або регулятивною, або адаптаційною (приспосувальною) реакції на суспільні процеси, явища, інститути [3, с. 14].

Ідея цілісності середовища як важливої умови самоорганізації соціальної системи пов'язана з можливістю розвитку. В іншому випадку настає стагнація, а потім розкладання системи. У межах такого бачення особливого звучання набуває теорія дифузії інновацій, автором якої є Е.М. Роджерс. Відповідно до цієї теорії поширення нових ідей, у тому числі кримінальних, стає можливим лише за допомогою окремих верств населення, більше схильних до нової ідеології. Критичною масою поширення інновації стає 5% популяції, проте з метою їх переконання варто охопити ідеєю 50% популяції. За перевищення 20% інновація живе вже своїм життям, тобто стає однією із суспільно визнаних норм [4, с. 15].

Таким чином, щоб система оптимально функціонувала, необхідним є певне співвідношення частин цієї системи всередині цілого. Отже, у суспільстві (як соціальній системі) завжди мають бути особи, які порушують кримінально-правові заборони, та особи, які втримуються від кримінально караних порушень. Однак як тільки кількість правопорушників у системі перевищить певну (соціокультурно обумовлену) міру, це означатиме, що чинні нормативні приписи не відповідають реальним об'єктивним соціальним нормам, тому незабаром для збереження цілісності системи ці приписи має бути змінено, щоб під їх дію знову підпадала лише незначна частина членів суспільства. Пропорційність частин у системі повинна відновитися.

Отже, з позиції синергетичного аналізу злочинність (як різновид девіантної поведінки) є невід'ємним елементом суспільства як системи, природною, об'єктивно існуючою структурою, що надає суспільству можливість інноваційного розвитку.

Інституційне новаторство обов'язково включає конкуренцію старих формальних (законних) і нових неформальних (незаконних) соціальних практик. Це є особливо важливим у періоди, коли суспільство переходить від однієї соціально-економічної системи до іншої. У такі часи формальні інститути виявляють високу інерційність, змінюються надто повільно. Прикладом цього є тіньова економіка, яка як система неформальних інститутів стає механізмом інституціональних інновацій [5, с. 8, 20]. П.О. Сорокін ще на початку XX століття відзначив: «Більшість злочинів – це просто конфлікти різнорідних шаблонів поведінки, а не зіткнення «абсолютної несправедливості» з «абсолютною правдою» [6, с. 61].

Однак відхилення від середнього зразка поведінки лише до певного рівня входять у межі того, що можна вважати нормою. За досягнення певної межі (міри) ступінь відхилення буде настільки високим, що подібні акти мають бути віднесеними до аномалій [7, с. 54].

Відповідно до цього доцільно порушити питання про межу відхилень, адже за перевищення цієї межі девіація призводить до руйнування системної цілісності. Вважаємо, що відповідь знаходимо в контексті аналізу особливостей і закономірностей проявів різних форм соціальних відхилень, які притаманні конкретному соціокультурного простору, їхньої структури, рівня, динаміки, просторово-часової поширеності з метою оптимізації співвідношень аксіологічних форм поведінки, що відхиляється [2, с. 16].

Щодо злочинності пропонується розглядати синергетичні особливості основних її видів: загальнокримінальної та економічної.

До категорії «загальнокримінальна злочинність» можуть належати різноманітні види кримінальної активності, які за відсутності спеціального суб'єкта посягають на різні об'єкти, припускають різну мотивацію та цілеспрямування. Проте в цілому вони піддаються характеристиці з огляду на стійкі соціокультурні стереотипи, символічне нормативне ядро (насамперед злочини проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі й гідності, проти статевої свободи та недоторканості особи, проти власності).

У свою чергу під економічною злочинністю можна розуміти сукупність видів кримінальної девіантності, включених у виробництво й розподіл (рідше – споживання) доданої вартості (фактична або фіктивна господарська діяльність), у результаті чого правопорушники – спеціальні суб'єкти (економічні й правові суб'єкти правових комунікацій із приводу вироблення, обміну та розподілу економічних благ, функціонування господарства й інфраструктурного забезпечення економічного розвитку [8, с. 7]) – оперують як реальним, так і потенційним ресурсом із метою отримання економічної вигоди.

Загальнокримінальна злочинність безпосередньо віктимізує населення в результаті контакту громадян із криміналітетом. Важливим фактором виступає надзвичайна поширеність загальнокримінальних злочинів (насамперед діянь корисливого характеру). Отже, перевищенням меж відхилень, що руйнують систему, можна визнати ті загальнокримінальні конфлікти, які не можуть бути врегульованими шляхом моделей правосуддя, альтернативних традиційній (наприклад, відновного правосуддя, юстиції причетних тощо). Серед таких злочинів можна виділити посягання, що відверто засуджуються навіть носіями кримінальної субкультури (зокрема, насильницькі дії щодо малолітніх).

Однак не загальнокримінальна, а економічна злочинність є втіленням глобальності та системності злочинності на загальному рівні. При цьому однозначне сприйняття девіації в економічній сфері – це досить складне завдання, адже навіть якщо економічні суб'єкти не діють відповідно до законів, то, безумовно, враховують їх існування. Тим більше, що ніхто не приймає для себе раз і назавжди рішення бути тіншовим або легальним.

Між економічними агентами й державою існують свого роду «приводні реміні» – асоціації, об'єднання економічних агентів, причому як легітимного характеру, так і такі, що сполучають легітимні й нелегітимні риси. Ці об'єднання також можуть розглядатися як відкриті соціальні системи (системи, що самоорганізуються). Це означає, що конкретні економічні агенти змушені так чи інакше пристосовуватися до умов членства у своєму об'єднанні. Отже, низка девіантних проявів, які допускають конкретні економічні суб'єкти, може бути погашеною шляхом застосування заходів впливу всередині такого об'єднання.

Тому можна припустити, що виходом за припустимі межі відхилень, тобто свідченням того, що економічні девіації кількісно та якісно загрожують існуванню суспільства як системи, доцільно вважати ті порушення економічних агентів, які не можуть бути повністю погашеними всередині їх об'єднань. Однак, щоб такі внутрішні способи регулювання поведінки економічних суб'єктів виникали та були ефективними, мають існувати зовнішні стимули, пов'язані з достовірною загрозою державного втручання за відсутності готовності або можливості вирішити наявну проблему. Інакше кажучи, можливість застосування державної репресії є стимулом для реалізації внутрішнього санкціонування всередині об'єднань економічних агентів.

Повністю нелегітимні практики (кримінальний бізнес), безсумнівно, варто розглядати як такі, що перевищують граничні параметри відхилень, і саме держава зобов'язана застосовувати щодо них певні запобіжні заходи. Однак і при цьому необхідно застосовувати досить зважений підхід, адже проблематика кримінального бізнесу, як відомо, багато в чому є наслідком так званого прогібіціоністського підходу (від англ. prohibition – заборона, табу) до регулювання ринку «шкідливих благ». Криміналізація «шкідливих благ» є економічним інститутом, заснованим на певному ціннісному устрої. Однак сьогодні, на думку низки авторів, прогібіціонізм як соціально-економічний механізм перестає бути необхідним, оскільки його негативні наслідки переважають над позитивними.

Таким чином, щодо злочинності як відкритої соціальної системи можна говорити про стабільність її структури. Зворотною стороною стабільності з погляду синергетики є випадок «параметр хаосу» – той різновид випадку, що виявляє себе в масових, аналогічних, однотипних явищах і процесах, коли кількісні або якісні характеристики кожного явища чи процесу не відомі, не передбачені, проте можуть бути обчислені або визначені на підставі теорії імовірності.

Щодо загальнокримінальної й економічної злочинності як структурних утворень зазначимо, що їх кількісні та якісні характеристики на кожний конкретний момент часу не можуть бути відомими, не суперечать синергетичному підходу до розуміння злочинності, адже процеси самоорганізації – це завжди результат взаємодії мікросистем, які проявляються на більш високому рівні [9, с. 39].

Видається, що загальнокримінальна злочинність є менш синергетичною, ніж злочинність економічна. Про це свідчить, зокрема, той факт, що загальнокримінальна злочинність практично не змінюється протягом десятиліть (з огляду на процес криміналізації). Більше того, загальнокримінальну корисливу злочинність можна оцінювати як своєрідну форму перерозподілу економічного ресурсу, що прямо залежить не лише від офіційних економічних відносин, а й від злочинності економічної спрямованості. Оскільки злочинність є системою, що самоорганізовується, варто визнати, що на сьогодні організована злочинність економічної спрямованості виступає як флуктуація, яка розвивається найшвидше та підкоряє собі інші процеси. З економічною організованою злочинністю пов'язані відтворення й самовідтворення злочинності як системи.

З огляду на викладене можна запропонувати підхід до розуміння злочинності на загальному рівні та, відповідно, її системності.

Злочинність – це відкрита соціальна система, що опосередковує соціопсихологічне, деструктивне явище, яке у своєму прояві – статистичній сукупності злочинів, що вчиняються на певній території в певний проміжок часу – є відносно масовим та історично мінливим.

Будучи соціальною системою (підсистемою соціуму), злочинність функціонує за законами, властивими всім подібним системам. Вона підлягає оцінці з огляду на ступінь інтегрованості в конкретні види діяльності та соціальні інститути. Зокрема, кількість і якість кримінальної активності можуть бути такими, що руйнують суспільство як систему, проте можуть бути й такими, що суспільство контролює злочинні прояви без надмірних зусиль.

Злочинність пов'язана зі всіма сторонами життя людини й суспільства, «живлячись» різними видами девіантної поведінки. Наприклад, «зворотним боком» злочинності є віктимність – уразливість до злочинів, тобто системні соціопсихологічні прояви, що складають особливий різновид девіантності, без якого злочинність на системному рівні не може існувати.

Із синергетичним підходом до розуміння злочинності щільно пов'язані питання відповідного погляду на кримінальне законодавство, який передбачає такі аспекти:

- 1) між злочинним і нормативним існує об'єктивний зв'язок. Стан і характер нормативного прямо пов'язані з кількісними та якісними характеристиками злочинного. Відповідно, синергетичність кримінального законодавства пов'язана із синергетичністю злочинності, точніше із синергетичними особливостями певних видів злочинності, заборони щодо яких містить чинний кримінальний закон;
- 2) проблематика зовнішнього системного середовища кримінального законодавства, до якого воно має пристосуватися, адаптуватися для вирішення соціальних завдань. Тому доводиться визнавати певну роль «інфраправа» як симбіозу офіційного й «сірого» права (у контексті взаємин між владними елітами та спецслужбами (сторона держави), транснаціональними корпораціями й кримінальними співтовариствами);
- 3) фактична багатоджерельність кримінального права, відповідно до чого на власне приписи кримінального закону впливають доктринальні положення, судові прецеденти (у тому числі Європейського Суду з прав людини), останнім часом – нормативно-правові договори (угоди про примирення);
- 4) кримінальне право – одна з останніх за технологією (черговістю) керування життям суспільства галузей права (що підкреслюється високою бланкетністю кримінально-правових заборон), а тому кримінально-правові приписи залежать від інших груп юридичних приписів (насамперед норм конституційного, цивільного, адміністративного права).

Викладене дає підстави вважати, що кримінальне законодавство може бути віднесене до синергетичних соціальних утворень, адже воно покликане відображати системні особливості злочинної активності; крім цього, у ньому знаходять своє відбиття як системні характеристики правової сфери, коли мова йде про взаємообумовленість галузевих контекстів, так і особливості зовнішнього середовища кримінального права.

Відповідно до цього, оскільки синергетика заперечує можливість привнесення в систему «параметра порядку» ззовні, отримати необхідний суспільству результат можна, якщо вивчити закономірності розвитку соціальної матерії, що має потребу у впливі з боку кримінального законодавства.

Зокрема, з огляду на динаміку розвитку форм економічної діяльності доцільно переглянути практику експансії кримінально-правового впливу у сфері економіки шляхом активізації системи саморегулювання бізнесу. У цьому плані примусові санкції норм Особливої частини Кримінального кодексу України можна розглядати як підкріплення заходів впливу, що здійснюється в межах професійних асоціацій, заохочувальні ж – як засоби стимулювання позитивної посткримінальної поведінки, яка пов'язана з виконанням вимог, обумовлених членством у корпоративній асоціації. При цьому виникає необхідність вибудовувати

взаємини між державою й корпоративними асоціаціями, у тому числі в плані розподілу сфер впливу між асоціаціями та державою (ідеться про певні домовленості щодо переліку порушень і ступеня їх небезпечності, залежно від чого вирішуватиметься питання щодо необхідності залучення можливостей системи кримінальної юстиції), а також узгодження тих засобів впливу, які можуть бути застосовані в певних випадках.

Щодо більш широкого контексту – розбудови сучасної стратегії запобігання злочинності – синергетичний підхід акцентує увагу на так званих малих, проте ефективних впливах. Так, за зовнішнього впливу на систему в ній завжди виникають побічні процеси, які прагнуть повернути останню в стан рівноваги (принцип А. Ле Шательє).

Щодо злочинності цей принцип може інтерпретуватися таким чином: прямолінійний вплив на неї з використанням політики постійного підвищення рівня жорсткості реакції приводить у підсумку до стабільності кримінальних девіацій, зростання рівня згуртованості кримінальних співтовариств, усунення засобами кримінальної репресії «найменш пристосованих» правопорушників. У межах чинної моделі запобігання злочинності з огляду на фактичну селективність репресії відбувається фактичне зміцнення кримінального світу, тобто зусилля з боку правозастосовних органів часто приводять до зворотних результатів.

Отже, викладене дозволяє дійти висновку, що синергетичний аналіз може використовуватися для розуміння злочинності на загальному рівні, основ формування тексту кримінального законодавства та загалом визначення стратегії запобігання злочинності, оскільки дозволяє усвідомити закономірності функціонування соціальних систем у певному соціокультурному просторі.

З огляду на це вважаємо перспективним продовження методологічних розвідок щодо закономірностей розвитку злочинності, кримінального законодавства та загалом системи запобігання злочинності на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Магуза А.О. Проблемы криминологии и теории уголовного права в свете научных воззрений представителей российской эмиграции первой половины XX столетия : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / А.О. Магуза ; Академия права и управления ФСИН. – Рязань, 2012. – 22 с.
2. Гишинский Я.И. Девиантность, преступность, социальный контроль : избранные статьи / Я.И. Гишинский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 322 с.
3. Яковлев А.М. Социология преступности (криминология) : основы общей теории : учеб. пособие / А.М. Яковлев. – М. : Содействие новый век, 2001. – 239 с.
4. Rogers E.M. Diffusion of innovation / E.M. Rogers. – New York : Free Press, 1995. – 145 p.
5. Латов Ю.В. Социальные функции теневой экономики в институциональном развитии постсоветской России : автореф. дисс. на соиск. науч. степ. докт. социол. наук : спец. 22.00.03 «Экономическая социология и демография» / Ю.В. Латов ; ГОУ ВПО «Тюменский государственный университет». – Тюмень, 2008. – 52 с.
6. Сорокин П.А. Преступление и кара, подвиг и награда : социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали / П.А. Сорокин. – СПб. : РХГИ, 1999. – 448 с.
7. Яковлев А.М. Процесс криминализации и объективные социальные нормы / А.М. Яковлев, Д.А. Ли // Право и политика. – 2000. – № 8. – С. 52-58.
8. Шонія Л.В. Економічний вимір правового порядку : загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Л.В. Шонія ; МГУ. – О., 2014. – 18 с.

9. Венгеров А.Б. Синергетика, юридическая наука, право / А.Б. Венгеров // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 36-45.

REFERENCES

1. Mahuza A.O. “Problems of Criminology and Criminal Law Theory in the Light of Scientific Views of Representatives of the Russian Emigration of the First Half of the XX century” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / A.O. Mahuza ; Academy of Law and Management of Federal Penitentiary Service. – Ryazan, 2012. – 22 p.
2. Gilinskiy Y.I. *Deviantnost', prestupnost', social'nyy control : izbrannyye stat'i* [Deviance, Crime, Social Control. Selected Articles] / Y.I. Gilinskiy. – Saint Petersburg : Izd-vo R. Aslanova «Yuridicheskiy center Press», 2004. – 322 p.
3. Yakovlev A.M. *Sociologiya prestupnosti (kriminologiya) : osnovy obshchey teorii* [Sociology of Crime (Criminology) : Principles of General Theory] : teaching aid / A.M. Yakovlev. – Moscow : Sodeystvie noviy vek, 2001. – 239 p.
4. Rogers E.M. Diffusion of innovation / E.M. Rogers. – N.Y. : Free Press, 1995. – 145 p.
5. Latov Y.V. “Social Functions of the Shadow Economy in the Institutional Development of Post-Soviet Russia” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 22.00.03 “Economic Sociology and Demography” / Y.V. Latov ; State Educational Institution of Higher Professional Training “Tyumen State University”. – Tyumen, 2008. – 52 p.
6. Sorokin P.A. *Prestuplenie i kara, podvig i nagrada : sociologicheskiy etyud ob osnovnykh formakh obshchestvennogo povedeniya i morali* [Crime and Punishment, Heroic Deed and Reward : Sociological Study of the Basic Forms of Social Behaviour and Morality] / P.A. Sorokin. – Saint Petersburg : RKHGI, 1999. – 448 p.
7. Yakovlev A.M. “The Process of Criminalization and the Objective Social Norms” / A.M. Yakovlev, D.A. Li // *Pravo i politika*. – 2000. – № 8. – P. 52-58.
8. Shoniia L.V. “Economic Dimension of Legal Order : General Theoretical Research” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 12.00.01 “Theory and History of State and Law ; History of Political and Legal Studies” / L.V. Shoniia ; International Humanitarian University – Odessa, 2014. – 18 p.
9. Vengerov A.B. “Synergetics, Legal Science, Law” / A.B. Vengerov // *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*. – 1986. – № 10. – P. 36-45.

УДК 343.431: 341.231.14

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ АБО ІНШУ НЕЗАКОННУ УГОДУ ЩОДО ЛЮДИНИ

Горпинюк О.П., к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, м. Львів, Україна
olepisevych@gmail.com*

Досліджено проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини. Зосереджено увагу на визначенні понять «торгівля людьми», «інша незаконна угода, об'єктом якої є людина». Вирішено питання щодо недоцільності вказівки на вичерпний